

**Альона ШИБА,**  
*orcid.org/0000-0002-7533-4780*  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри англійської мови  
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича  
(Чернівці, Україна) [a.shyba@chnu.edu.ua](mailto:a.shyba@chnu.edu.ua)

## КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ УКРАЇНЦІВ У ЛИТВИ: ДИГЛОСІЯ ЧИ КОНТИНУУМ?

Статтю присвячено вивченню комунікативних практик українських біженців, спричинених їх імміграцією до Литви внаслідок російсько-української війни. У статті надається визначення поняття комунікативна практика, з'ясовується та аналізується специфіка трансформаційних змін комунікативних практик українців у литовському середовищі.

Комунікативна практика є видом мовленнєвої діяльності, що реалізується у певній соціально обумовленій ситуації, визначаючи використання певних мовних засобів у ній. Трансформаційні зміни комунікативних практик українських біженців у Литві зумовлені багатьма факторами. В першу чергу, це визнання ролі української мови у визначенні національної ідентичності українців та демонстрація їх солідарності з іншими представниками української нації. По-друге, це стигматизація російської як мови країни-агресора. Зазначене спричиняє максимально можливу відмову від використання російської мови при спілкуванні українців між собою.

Незнання литовської мови викликає необхідність застосування українцями російської або англійської як мов-посередників у комунікації з литовцями та представниками меншин країни. Попри престиж англійської мови, російська виступає основною мовою-посередником у країні. Домінування російської як мови-посередника пояснюється мовною ситуацією диглосії, яка виникла в країні внаслідок її примусової русифікації до оголошення її незалежності та вибору литовської як її державної мови. Знання литовської мови забезпечує соціальну мобільність українських біженців та їх інтеграцію до литовського суспільства. Це пояснює їх готовність активно вивчати та використовувати литовську мову.

Комунікативні практики українських біженців у Литві визначаються також поняттям перемикання коду, зумовленого паралельним використанням різних мов українцями у спілкуванні. Це свідчить про зміну мовної ситуації диглосії на ситуацію багатомовного континуума у країні. Вживання різних мов або їх одиниць забезпечує гнучкість, адаптивність та включення комунікативних практик українців до визначеної мовної ситуації.

**Ключові слова:** англійська мова, комунікативна практика, литовське суспільство, мовна ситуація, український біженець.

**Alona SHYBA,**  
*orcid.org/0000-0002-7533-4780*  
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor;  
Associate Professor at the Department of English  
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University  
(Chernivtsi, Ukraine) [a.shyba@chnu.edu.ua](mailto:a.shyba@chnu.edu.ua)

## COMMUNICATIVE PRACTICES OF UKRAINIANS IN LITHUANIA: DIGLOSSIA OR CONTINUUM?

The article is devoted to the study of the communicative practices of Ukrainian refugees resulting from their immigration to Lithuania due to the Russian-Ukrainian war. A definition of the notion of communicative practice is provided in the article; the specific features of the transformational changes in the communicative practices of Ukrainians in the Lithuanian migration context are clarified and analyzed in it.

Communicative practice is a type of speech activity, realized in a specific socially conditioned situation, determining the use of a set of particular linguistic means in it. The transformational changes in communicative practices of Ukrainian refugees in Lithuania are determined by many factors. First of all, it is recognition of the role of the Ukrainian language in shaping national identity of Ukrainians and demonstration of solidarity with other representatives of the Ukrainian nation. Secondly, it is the stigmatization of Russian as the language of the aggressor state. This leads to a widespread avoidance of the Russian language in communication of Ukrainians.

Lack of knowledge of the Lithuanian language causes the necessity to use Russian or English as intermediary languages in communication of Ukrainians with Lithuanians and representatives of minority groups of the country. Despite the

*prestige of the English language, Russian functions as the main intermediary language in the country. The dominance of Russian as the intermediary language is explained by the linguistic situation of diglossia that emerged in the country because of forced russification happened prior to the declaration of its independence and the adoption of Lithuanian as its state language. Knowledge of the Lithuanian language ensures social mobility of Ukrainians and their integration into Lithuanian society. This explains their willingness to learn and use the Lithuanian language actively.*

*The communicative practices of Ukrainian refugees in Lithuania are also characterized by the notion of code-switching, driven by the parallel use of different languages by Ukrainians in communication. This indicates a shift from diglossic language situation to a multilingual continuum language situation in the country. The use of different languages or their variants ensures flexibility, adaptability, and the integration of Ukrainian communicative practices into the mentioned language situation.*

**Key words:** *the English language, communicative practice, Lithuanian society, linguistic situation, Ukrainian refugee.*

**Постановка проблеми.** Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України 24 лютого 2022 року, подальша руйнація країни та вбивство українців, призвели до їх масового переселення у різні країни Європи та світу. До країн Балтії з початку повномасштабного вторгнення в'їхала велика кількість українців, частина з яких перемістилася в інші європейські країни. Найбільша кількість українських біженців була прийнята Литвою, що пояснюється не тільки близькістю її розташування до України порівняно з іншими країнами Балтії, але й розвинутою країною стратегією інтеграції українських біженців, що включає програму мовної інтеграції та вивчення ними литовської мови.

**Аналіз досліджень.** На сьогоднішній день проблематика мовної інтеграції українців, зумовлена їх масовим переміщенням до різних країн світу в умовах російсько-української війни, лише починає вивчатися в лінгвістиці та соціолінгвістиці (OECD, 2023; Shyba, 2025). В подібних дослідженнях не здійснено системного наукового вивчення впливу міграційного досвіду на комунікативні практики українців в умовах двомовності та багатомовності, не виявлено також специфіку їх мовної інтеграції крізь призму базових соціолінгвістичних понять і їх взаємодії, не висвітлено роль травматичного досвіду війни у адаптаційних комунікативних процесах.

**Метою статті** є дослідження особливостей мовної інтеграції українських біженців у Литві, що полягає у висвітленні специфіки трансформаційних змін їх комунікативних практик у країні, чия мовна ситуація визначалася умовами диглосії та континуума.

**Виклад основного матеріалу.** Комунікативною практикою вважаємо мовленнєву поведінку людини, що обумовлює використання певних мовних засобів і реалізується у конкретних соціально детермінованих ситуаціях спілкування. Поняття диглосії, що є також ключовим для нашого дослідження, було введено у соціолінгвістику американським науковцем Ч. Фергюсоном при дослідженні

мовної ситуації у різних країнах світу. Диглосію науковець характеризував як відносно стабільну мовну ситуацію, в якій окрім первинної мови спільноти існує також мова, яка вважається більш престижною, оскільки вона вживається у офіційних сферах спілкування (Ferguson, 1959: 326). Під мовною ситуацією Ч. Фергюсон розумів конфігурацію використання мов в певний час у певній мовній спільноті (Ferguson, 1959: 327).

Мови в ситуації диглосії науковець поділяв на ті, що належать до високого (h – high) та низького (l – low) варіантів (Ferguson, 1959: 326). До основних характеристик мови високого варіанту або мови високого коду науковець відносив не тільки її престиж і вживання в офіційних сферах спілкування, але й той факт, що вона є нерідною мовою спільноти, яка її використовує. Невід'ємними рисами мови низького коду є її вживання у повсякденному та неформальному спілкуванні, менша престижність порівняно з мовою високого коду (Ferguson, 1959: 327). Мова низького варіанту є зазвичай рідною для більшості представників мовної спільноти, в якій вона функціонує.

Ситуація диглосії відзначається чітким закріпленням кожної із зазначених мов за своєю соціальною та комунікативною сферою. Подібна мовна ситуація існувала у багатьох країнах світу у різні історичні періоди їх розвитку через політику їх колонізації, політичного та лінгвокультурного домінування інших країн (наприклад, Нормандське завоювання та панування нормандців у Англії (XI–XIV ст.), колонізація Британією Індії (XVIII ст. – 1947 р.), мовна та політична експансія Радянського Союзу та Російської Федерації у республіках радянського та країнах пострадянського простору тощо).

Особливої уваги для нашого дослідження заслуговує остання із зазначених ситуацій, створена мовною політикою Радянського Союзу, відомою як масова русифікація, завдяки якій російська мова використовувалася не тільки в якості мови міжнародного спілкування, але й вживалася в інституційних сферах комунікації всіх радянських республік,

а згодом і деяких колишніх республік Радянського Союзу, які стали незалежними країнами.

Прикладом подібної екс-республіки є теперішня Білорусь, де попри її незалежність і офіційний двомовний статус, російська мова і донині домінує в інституційних сферах комунікації і є мовою державного управління країни. Подібна мовна ситуація отримала у соціолінгвістиці назву екзогlossen, тобто така, в якій домінує мова, що не є рідною для більшості представників її спільноти, на відміну від ендоглосної мовної ситуації, при якій саме рідна мова використовується у країні як мова державного управління, освіти, науки, інституційного та повсякденного спілкування (Fishman, 1972: 144).

Ситуація диглосії та екзоглосії була характерною й для Литви до проголошення її незалежності в 1990 році, після чого литовську було визнано єдиною державною мовою, а російська мова втратила в країні статус «високої» (h – high за Ч. Фергюсоном) та престижної. Попри зазначене, російська зберіглася в країні як мова неформального спілкування, а також мова національних меншин. Нею і донині користуються в Литві етнічні росіяни, білоруси, а також представники інших спільнот, що виникли у радянській період. Російська виступає також мовою лінгва франка для різних мовних спільнот, зокрема українців, які прибули до країни через сучасну російсько-українську війну.

Нею володіє також місцеве населення Литви, переважно особи, що належать до старшого покоління. Це пояснюється фактом отримання ними освіти в радянські часи, коли російська мова була невід'ємною частиною освітніх програм у навчальних закладах країни. Її молодше покоління вживає для міжкультурного спілкування вже англійську мову, яку литовці почали вивчати як основну іноземну після проголошення в країні незалежності. Російську мову також використовують представники професій, чия діяльність пов'язана з обслуговуванням імігрантів, гостей країни тощо.

Зауважимо, що для великої кількості населення східної і південної частини України російська була мовою повсякденного спілкування до початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації, а також анексії Криму. Крім того, саме зі східної України до Литви мігрувала більшість українців через її окупацію та масове руйнування. І саме війна спровокувала перерозподіл мовних практик українців, перехід їх значної кількості на рідну мову не тільки у межах самої країни, але й за кордоном.

Українська мова стала для них не тільки маркером їх національної ідентичності, спільної історичної та культурної спадщини, але й засобом

солідаризації зі своїм народом, виявом громадянської позиції та актом супротиву проти ганебних дій Російської Федерації та її президента щодо України та її громадян. Російська мова асоціюється зараз у багатьох українців із мовою держави-агресора, сприймається як елемент насильства, вбивства, руйнувань, що викликано отриманим ними травматичним досвідом російсько-української війни.

Негативізації російської мови сприяло також масове висвітлення та переосмислення російсько-українських відносин і подій в історичній перспективі (ліквідація Гетьманщини 1764 р., винищення козацтва та руйнування Запорізької Січі 1775 р., заборона української мови циркулярами та наказами російських монархів та їх представників, примусова колективізації та Голодомор 1932–1933 рр., знищення української інтелігенції 1930-ті рр., тотальна русифікація міст і освіти, анексія Криму, війна на Донбасі). Піднесення української мови в Україні та за її межами було зумовлено і загальною мовною політикою країни, використанням української мови в системі її освіти, ЗМІ, інших інституційних сферах спілкування, поширенням і популярністю продуктів української культури, позитивним іміджем України на міжнародній арені тощо.

Попри зазначене, новий соціолінгвістичний контекст українських біженців у Литві та необхідність адаптуватися до умов життя у країні без знання литовської мови змусили їх використовувати російську мову при взаємодії з місцевим населенням і представниками інших мовних спільнот. Те, що російська виконує для них функцію мовного посередника, підтвердило 67% із опитаних нами респондентів у квітні 2026 року. Це свідчить про достатньо високий рівень залученості російської мови до комунікативних практик українців у Литві.

Водночас, потрібно відзначити динаміку змін у використанні російської як мови-посередника у країні порівняно з проведеним нами опитуванням українських респондентів у 2023 р., коли на російську як мову-посередник у повсякденному спілкуванні вказало 89% українських біженців, що стали респондентами нашого опитування. У професійній сфері російська як мова-посередник використовується 36% українськими респондентами порівняно з 50% у 2023 році (Shyba, 2025: 76). При цьому 96% з опитаних нами респондентів, які мігрували до Литви з тих регіонів, що вважалися до повномасштабного вторгнення в Україну російськомовними, відзначили своє використання української мови при спілкуванні з українцями, зокрема:

Респондентка, 42 роки, м. Харків: *«У спілкуванні з українцями я використовую виключно українську мову. При зверненні до литовців та імігрантів з інших країн доводиться переходити на російську. Вважаю, що чим більше мов ти знаєш, тим краще, тому вивчаю і литовську, і англійську зараз».*

Респондентка, 65 роки, м. Маріуполь: *«Литовську мову я почала вивчати, англійську знаю дуже погано, побутові питання вирішую з місцевими російською мовою, а з українцями розмовляємо рідною мовою».*

Респондентка, 27 років, м. Запоріжжя: *«Поки ще вчу литовську мову, тому англійську використовую як мову-посередник, російську намагаюся не вживати взагалі, хоча до війни і розмовляла нею. Українською мовою користуюся при спілкуванні в сім'ї, з друзями, іншими українцями».*

Наведені вище відповіді на питання до респонденток «Якими мовами Ви користуєтеся при спілкуванні з українцями та місцевим населенням?» не тільки свідчать про факт використання української мови представниками східної та південно-східної частини України у Литві, але й вказують на ставлення респонденток до української (*використовую виключно українську; з українцями розмовляємо рідною мовою; українською мовою користуюся при спілкуванні в сім'ї, з друзями...*) та російської (*доводиться переходити на російську; російську намагаюся не вживати взагалі, хоча до війни і розмовляла нею*) мов. Зазначене дозволяє говорити про трансформаційні зміни у мовних практиках українців, викликані травматичним досвідом війни, свідоме конструювання ними української ідентичності за допомогою української мови навіть за умов попереднього або паралельного використання російської мови цими особами.

Окремої уваги заслуговує вживання англійської українськими біженцями в Литві. Порівняно з російською, англійська не тільки вважається більш престижною, але й сприймається як політично та ідеологічно нейтральна мова і українцями, і більшістю самих литовців. Використання англійської мови засвідчує рівень освіченості литовців, українців і представників інших меншин у країні. Англійська активно вживається українською молоддю у професійній, освітній і побутовій сферах. Вона вивчається українськими дітьми та підлітками в литовських школах, що сприяє їх спільним комунікативним практикам із її вживанням. Активність використання ж англійської мови українськими біженцями середнього та старшого покоління визначається рівнем її володіння ними.

Литовська мова, що є єдиною державною мовою у країні нині, фактично продовжує вико-

нувати функцію «високої» мови в ній, оскільки вживається у всіх інституційних сферах і повсякденному спілкуванні литовців. Її знання сприяє соціальній мобільності українців, забезпечує їм не тільки адаптацію, але й інтеграцію до професійного, цифрового, медійного, освітнього та інших середовищ і сфер життєдіяльності литовського суспільства, доводячи при цьому готовність українців до повної інтеграції до нього.

Зазначене пояснює бажання українців вивчити литовську мову та користуватися нею у професійній та інших інституційних сферах спілкування, а також при взаємодії з місцевим населенням. Аналіз відповідей і комунікативних практик українських респондентів довів підвищення кількості тих із них, хто вивчив литовську мову та постійно користується нею з 20% у 2023 році до 49% у 2026 році. Бажання вивчити та вільно володіти литовською мовою підтвердили 92% у 2026 році порівняно з 85% у 2023 році.

Окрему увагу слід приділити факту взаємодії різних мов у комунікативних практиках українців у Литві. Подібне явище отримало у соціолінгвістиці назву «перемикання кодів» (code-switching) та було введено у її науковий американським науковцем німецького походження Дж. Гамперцом (Gumperz, 1982: 29). Науковець вважав, що перемикання кодів, тобто почергове використання різних мов у багатомовному суспільстві, забезпечує ефективність комунікативної взаємодії його представників та можливість функціонування суспільства у цілому (Gumperz, 1982: 30).

Зауважимо, що перемикання кодів пов'язано не тільки із використанням різних мов у різних контекстах та сферах комунікативної взаємодії (наприклад, литовської мови – у професійному середовищі, української – при спілкуванні з рідними, англійської або російської як мови-посередника у ситуаціях побутового чи інституційного спілкування українських біженців), яке отримало назву мовного континууму у працях американського соціолінгвіста Д. Бікертон (Bickerton, 1975: 39), але й із поєднанням кодів різних мов у межах однієї або кількох фраз або однієї розмови (наприклад, коли мовець вживає слова із різних мов або звертається чи реагує почергово за допомогою фраз, оформлених засобами різних мов). Перемикання кодів як явище, що може виникнути у межах однієї розмови, детально вивчав німецький соціолінгвіст Пітер Ауер (Auer, 1998: 65).

Аналіз мовлення українських біженців у різних комунікативних ситуаціях засвідчив перемикання кодів і на локальному, тобто у межах однієї розмови або фрази, і на глобальному рівнях, тобто

у різних ситуаціях і сферах їх спілкування. Це, у свою чергу, дозволяє говорити про трансформаційні зміни комунікативних практик українців, позначені розмитістю меж вживання мов ними у новому контексті, включення їх комунікативних практик у мовний континуум, що забезпечує гнучкість і адаптивність їх функціонування у реальному комунікативному середовищі, а також свідчить про відхід від класичної моделі диглосії та екзоглосії, типової для мовної ситуації Литви радянських часів з чітким розподілом на мови високого та низького варіантів.

**Висновки.** Таким чином, міграційний контекст визначив трансформаційні зміни комунікативних практик українців у Литві, зумовлені не тільки їх травматичним досвідом російсько-української

війни, але й необхідністю адаптуватися до нових умов життя у країні, інтегруватися до литовського суспільства, відповідаючи його сучасним запитам, пов'язаним зокрема і з мовним питанням. Використання різних мов українськими біженцями виявило зміни традиційної ситуації диглосії у самій країні, визначивши при цьому включення комунікативних практик українців до її мовного континууму, що, в свою чергу, забезпечило їх гнучкість і адаптивність та можливість спілкування та перебування українців у країні в цілому. **Перспективи** подальших досліджень пов'язуємо з детальним аналізом комунікативних практик українських біженців середнього та похилого віку та виявленням динаміки та факторів їх змін у литовському суспільстві.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Auer P. Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity. London : Routledge, 1998. 385 p.
2. Bickerton D. Dynamics of a Creole System. Cambridge : Cambridge University Press, 1975. 170 p.
3. Ferguson C. A. Diglossia. *Word*. 1959. Vol. 15. P. 325–340.
4. Fishman J. A. The Sociology of Language: An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society. Rowley, MA : Newbury House, 1972. 477 p.
5. Gumperz J. J. Language and Social Identity. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. 275 p.
6. OECD. What are the integration challenges of Ukrainian refugee women? : Analytical report, 2023. (Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine). URL : <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/whatare-the-integration-challenges-of-ukrainian-refugee-women-bb17dc64/> (date of access 1.04.2026).
7. Shyba A. V. Linguistic Integration of Ukrainian Refugees in Lithuania. *Закарпатські лінгвістичні студії*. 2025. Вип. 41. Т. 2. С. 73–78. DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.41.2.12>

#### REFERENCES

1. Auer P. (1998). Code-Switching in Conversation: Language, Interaction and Identity. London : Routledge. 385 p. [in English].
2. Bickerton D. (1975). Dynamics of a Creole System. Cambridge : Cambridge University Press. 170 p. [in English].
3. Ferguson C. A. (1959). Diglossia. *Word*. Vol. 15. P. 325–340. [in English].
4. Fishman J. A. (1972). The Sociology of Language: An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society. Rowley, MA : Newbury House. 477 p. [in English].
5. Gumperz J. J. (1982). Language and Social Identity. Cambridge : Cambridge University Press. 275 p. [in English].
6. OECD (2023). What are the integration challenges of Ukrainian refugee women? Analytical report (Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine). URL : <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/whatare-the-integration-challenges-of-ukrainian-refugee-women-bb17dc64/> (date of access 01.04.2026). [in English].
7. Shyba A. V. (2025). Linguistic Integration of Ukrainian Refugees in Lithuania. *Zakarpatski linhvistychni studii* [Zakarpattia Linguistic Studies]. Iss. 41 (2). P. 73–78. DOI : <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.41.2.12>. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.05.2026

Стаття поширюється на умовах  
ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

